

УДК 304.4:336.14(477)

Оксана Василівна ЛОЗОВА

*кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії та прикладної економіки,
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»,
e-mail: oksana_lozova@ukr.net*

**ПРІОРИТЕТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ
СФЕРИ В ПЕРІОД КРИЗИ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ
ПОТЯСІНЬ: ШЛЯХИ АДАПТАЦІЇ**

Лозова, О. В. Пріоритети державного регулювання соціальної сфери в період кризи та соціально-економічних потрясінь: шляхи адаптації / Оксана Василівна Лозова // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць; за ред. М. І. Зверякова (голов. ред.) та ін. (ISSN 2313-4569). – Одеса: Одеський національний економічний університет. – 2015. – Вип. 3. – № 58. – С. 79–87.

Анотація. У статті розглянуто сучасний стан соціально-економічного розвитку та основні напрями державного регулювання національної економіки в кризовий період. Досліджено державну політику щодо подолання наслідків соціально-економічної кризи національної економіки України. Узагальнено основні механізми державного регулювання кризових ситуацій соціально-економічного розвитку. Запропоновано напрями державного регулювання соціальної сфери для запобігання у майбутньому соціальних конфліктів та основні заходи для подолання наслідків фінансово-економічної кризи в Україні. Крім того, запропоновано довгострокову соціально-економічну стратегію розвитку української економіки, визначено її чинники і концептуальні основи реформування.

Ключові слова: національна економіка; державне регулювання; соціально-економічна криза; соціальний бюджет; соціальна сфера.

Оксана Васильевна ЛОЗОВАЯ

*кандидат экономических наук, доцент кафедры экономической теории и прикладной
экономики, ВУЗ Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли»,
e-mail: oksana_lozova@ukr.net*

**ПРИОРИТЕТЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ
СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЫ В ПЕРИОД КРИЗИСА И СОЦИАЛЬНО-
ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПОТЯСЕНИЙ: ПУТИ АДАПТАЦИИ**

Лозовая, О. В. Приоритеты государственного регулирования социальной сферы в период кризиса и социально-экономических потрясений: пути адаптации / Оксана Васильевна Лозовая // Вестник социально-экономических исследований: сб. науч. трудов; под ред.: М. И. Зверякова (глав. ред.) и др. (ISSN 2313-4569). – Одесса: Одесский национальный экономический университет. – 2015. – Вып. 3. – № 58. – С. 79–87.

Аннотация. В статье рассмотрено современное состояние социально-экономического развития и основные направления государственного регулирования национальной экономики в кризисный период. Исследована государственная политика относительно преодоления последствий социально-экономического кризиса национальной экономики Украины. Обобщены основные механизмы государственного регулирования кризисных ситуаций социально-экономического развития. Предложены направления государственного регулирования социальной сферы для предотвращения в будущем социальных конфликтов и основные мероприятия для преодоления последствий финансово-экономического кризиса в Украине. Кроме того, предложена долгосрочная социально-экономическая стратегия развития украинской экономики, определены ее факторы и концептуальные основы реформирования.

Ключевые слова: национальная экономика; государственное регулирование; социально-экономический кризис; социальный бюджет; социальная сфера.

Oksana LOZOVA

*PhD in Economics, Associate Professor, Economic Theory and Applied Economics Department,
University Ukoopspilka «Poltava University of Economics and Trade», e-mail: oksana_lozova@ukr.net*

PRIORITIES OF SOCIAL SPHERE STATE REGULATION DURING CRISIS AND SOCIO-ECONOMIC TURMOIL: THE WAYS OF ADAPTATION

Lozova, O. (2015), Priorities of social sphere state regulation during crisis and socio-economic turmoil: the ways of adaptation. Ed.: M. Zveryakov (ed.-in-ch.) and others [Priorityty derzhavnoho rehuluvannya sotsialnoi sfery v period kryzy ta sotsialno-ekonomichnykh potraiasin: shliakhy adaptatsii; za red.: M. I. Zveriyakova (gol. red.) ta in.], Socio-economic research bulletin (ISSN 2313-4569), Odessa National Economic University, Odessa, Issue 3, No. 58, pp. 79–87.

Abstract. *The article considers the modern condition of socio-economic development and the basic directions of state regulation of the national economy during the crisis. The public policy on the national economy of Ukraine socio-economic crisis consequences overcoming is investigated. The article summarizes the main mechanisms of socio-economic development crisis situations state regulation. The directions of social sphere state regulation in order to prevent social conflict in the future and the main activities to overcome the consequences of the financial and economic crisis in Ukraine are proposed. Moreover, the long-term socio-economic development strategy is proposed and factors and conceptual bases of the Ukrainian economy reforming are defined.*

Keywords: *national economy; government control; social and economic crisis; social budget; social sphere.*

JEL classification: *R120*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Вітчизняна національна економіка в сучасних умовах все сильніше поглиблюється в глибоку системну кризу в усіх сферах суспільного життя. Причиною цього є не тільки вплив світової економіки та глобалізація соціально-економічного простору, але й нестабільний і непрогнозований внутрішній розвиток національної економіки. Сучасна національна криза продемонструвала кризу ідеології ринкового фундаменталізму та ідеї ліберального саморегулювання ринку, викликала необхідність докорінного переосмислення ролі та значення державного регулювання в економічних та соціальних процесах. Криза спровокувала згортання багатьох соціальних проектів бізнесу та значний відтік інвестицій в довгострокові соціальні програми.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Дослідженню питань соціально-економічного розвитку та державного регулювання національної економіки України присвячено праці багатьох зарубіжних та вітчизняних учених: В. І. Бестужева-Лади, Дж. Бокса, В. П. Боровикова, В. М. Гейця, Г. Дженкінса, А. М. Дуброва, О. Г. Івахненка, К. Карлберга, М. Кендела, Г. С. Кільдишева, Т. С. Клебанової, І. М. Ляшенка, В. Є. Момота, О. Г. Янкового та ін.

У вітчизняній науці досить вагомий внесок щодо питань формування та розбудови соціально орієнтованої ринкової економіки в Україні зроблено донецькою науковою школою, представниками якої є О. Амоша [1, с.184–196], О. Новікова [2, с.87–98], І. Булаєєва та ін. Вищезазначені автори у своїх публікаціях обґрунтовують шляхи розвитку національної соціально орієнтованої економіки, а також механізм державного регулювання в умовах нової економічної системи, що забезпечила б ефективний соціально-економічний розвиток. Дніпропетровські вчені та фахівці, представниками яких є Н. Д. Дієва [3, с.3–14], Л. М. Тимошенко, В. О. Гришкін [4, с.132–143] та інші створили наукову школу, що відрізняється оригінальністю й новизною вирішення проблем соціальної орієнтації економіки, теоретичного та науково-методичного її обґрунтування та розв'язання. Київські наукові школи, що представлені такими науковцями як В. Геєць, М. Єременко, Ю. Зайцев, Б. Кваснюк, В. Лагутін, при розкритті сутності соціальної орієнтації економіки підкреслюють значущість та цінність людського капіталу. На думку цих авторів через систему державного регулювання має прискорюватись населення, від діяльності якого залежать перспективи економічного розвитку в цілому. Досить вагомий внесок в розкриття соціальної орієнтації економіки здійснили і представники Львівської наукової школи. Вони

вважають, що така економіка повинна бути спрямованою на розвиток людини, на задоволення її потреб, що ця економіка функціонує для людини, а не навпаки, що вдосконалення соціального середовища є пріоритетом державної політики. Значну увагу вони приділяють і такому питанню як створення та зміцнення позиції середнього класу як основному внутрішньому інвестору в розвиток економічної і соціальної сфери національної економіки.

Тобто, всі вітчизняні наукові школи визнають необхідність соціальної орієнтації економіки, а також єдині у тому, що соціально-економічний розвиток можливий лише за умови стабільного економічного зростання та підвищення життєвого рівня всього населення країни.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, не зважаючи на значну кількість досліджень у сфері соціально-економічного розвитку та державного регулювання, не всі аспекти цієї проблеми достатньо розроблені. Крім того, сучасна соціально-економічна криза потребує нових механізмів державного регулювання в умовах нестабільності та постійної зміни зовнішнього середовища.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування і розробка теоретико-методологічних засад та практичних рекомендацій щодо державного регулювання в кризовий період та соціально-економічних потрясінь в національній економіці України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Український досвід показав, що необґрунтований з точки зору адекватності соціального ефекту курс реформ, відстороненість державних інститутів від цілеспрямованого реформування соціально-економічних процесів призводять до загострення структурної кризи соціальної сфери [5, с.42–44]. На сучасному етапі глобалізації та інтеграції економіки України в світову фінансову систему стає актуальним питання щодо пошуку дієвого інструментарію подолання наслідків фінансової кризи та запровадження механізмів її унеможливлення в майбутньому.

Соціально-економічна криза відбилася на Україні падінням вартості акцій компаній, погіршенням стану багатьох банків і навіть ліквідацією деяких із них (18 на межі закриття лише в 2014 р.), погіршенням соціального становища населення, масштабним зростанням безробіття, різким скороченням обсягів будівництва, зупиненням багатьох підприємств, передусім металургійних. Ці наслідки свідчать про те, що сьогоднішній розвиток України значною мірою залежить від зовнішніх умов. Тому, визначаючи логіку і передбачувані результати системних перетворень, дуже важливо забезпечити комплексність змін, враховуючи обидва аспекти кризи – руйнівний і конструктивний (вона розчищає шлях для нового, відбраковує віджиті, дає шанс для сильного, життєздатного) [6, с.9]. В Україні сьогодні важливо не тільки мінімізувати негативний вплив національної кризи, але й визначити своє місце в післякризовій світовій економіці. У цьому полягає одне із завдань прогнозування соціально-економічного розвитку.

Для подолання наслідків національної кризи Україна почала активно залучати зовнішнє запозичення, зокрема кошти МВФ. Цей крок можна розглядати лише як необхідну, але абсолютно недостатню умову для виходу із кризи. По-перше, МВФ піклується передусім не про стабілізацію економічної ситуації в країні, а, насамперед, про банки, зокрема, іноземні. Оскільки значна частина національної банківської системи належить іноземному капіталу, а отже кошти залучені до них не будуть працювати на вітчизняну економіку. По-друге, усі вимоги МВФ стосуються тільки стабілізації на грошовому та валютному ринку і не містять рекомендацій стосовно усунення кризових явищ в реальному секторі (зупинення виробництва, скорочення обсягів АПК) та погіршення рівня та якості життя населення. Саме тому стратегічним напрямом діяльності уряду має стати стимулювання притоку інвестицій в реальний сектор національної економіки.

Навіть найкращі в світі інструменти безпеки (ті, що засновані на останніх досягненнях фізичних і біологічних наук та технологій) не можуть забезпечити національну безпеку в країні, якщо її громадяни не мають розвиненої соціальної культури, відповідно до якої ці інструменти мають приводитися в дію. Понад те, деякі інструменти безпеки здатні також

виступити чинником загрози національній безпеці, якщо ними користуватимуться громадяни, які не мають належної соціальної культури. Тому саме народ, який має відповідний рівень соціальної культури, є основним антикризовим чинником – гарантом національної безпеки.

Громадянське суспільство України та країн СНД характеризується низькою соціальною активністю населення, тому, якщо економічну політику відновити вдається відносно легко, то адаптація суспільства до нових ринкових реалій проходить досить важко і потребує тривалого часу, а можливо і зміни покоління, яке сприйме ці умови соціально-економічного розвитку. Усі ці конфлікти дезорієнтують суспільство і позбавляють людину соціального підґрунтя, у результаті чого виникає невідповідність між можливостями держави в ринковій економіці й сподіваннями громадян, які й досі чекають від неї патерналістичної опіки, як за часів Радянського Союзу.

Сучасна криза в Україні охопила майже усі системи суспільного життя країни, в кожному регіоні, на кожному підприємстві, проявляючись у спаді виробництва, поступовому зростанні безробіття та інфляції тощо. Очевидним проявом кризових явищ є катастрофічне збільшення експлуатації найманої праці, посилення соціальної напруги в суспільстві. Крім класичних чинників кризових явищ – надекспортно- та надімпортозорієнтованість, нерозвиненість вітчизняних фінансових інститутів, в Україні можна виявити і внутрішні (національні) чинники: недопустима фінансово-матеріальна та соціальна нерівність населення країни; суттєві макроекономічні, мікрогалузеві та міжпрофесійні диспропорції в оплаті праці працівників, зміна мотивації та стимулів у лівовій частки робочої сили до продуктивної праці (особливо у молоді); перевантаженість соціальної політики значною кількістю пільг, гарантій та компенсацій (майже 60% населення країни); низька інвестиційна привабливість; «надтінізація» економіки та зайнятості тощо. Водночас, не зважаючи на всі негативні наслідки кризи, саме вона створює можливості та формує вимоги щодо розвитку та модернізації економіки, шляхом акумулювання всіх наявних ресурсів країни, технологічних та технічних новачій. Саме кризова фінансово-економічна ситуація зобов'язує уряди держав, зокрема й України, шукати спільні шляхи її подолання, оскільки темпи відновлення окремо взятої країни переважно залежать від темпів відновлення інших країн світу. Однак фінансова криза впливає не лише на економіку країни, але й на соціальну сферу: безробіття, падіння рівня доходів, масова недовіра населення до банківської системи, застій ринку нерухомості, значний ріст цін, затримання виплат заробітних плат, пенсій, стипендій та допомоги.

Найбільше фінансова криза вразила банківську систему України, що спричинило зростання ставок за кредитами на банківському ринку, а тому для більшості підприємств та населення банківські кредити стали недоступними. Крім того, ще більше зросла недовіра до банківського сектору, яка і до кризи була не надто високою. На сьогоднішній день локальна криза, що охопила банківську частину фінансової системи, перейшла до загальної, стала системною та охопила всю соціально-економічну систему країни.

Вважаємо, що подолати такі негативні наслідки в соціально-економічному розвитку України можна шляхом переходу до моделей сучасного європейського капіталізму, зокрема, національного, в яких переважна більшість населення є власниками певних майнових цінностей – акцій, підприємницького капіталу, нерухомості, або інших ресурсів для капіталізації економіки. Крім того, необхідно спрямувати вкладення коштів населення, які є заощадженими, в реальну економіку країни, що стабілізує ситуацію та дозволить зробити економіку стійкою до криз.

На думку О. Й. Пасхавера, національна економіка в посттрансформаційний період переживає декілька криз одночасно: глобальну; інвестиційну; кризу, пов'язану з тим, що ринкова економіка не може існувати без технічних та технологічних нововведень, що її стимулюють; кризу цифрової економіки; фінансову; кризу реальної економіки; кризу

нереформованої економіки (характерно лише для України). Криза долається або адаптується специфічними способами.

Закономірно те, що будь-яку кризу варто розглядати не лише як вкрай негативне явище, але й як переоцінку цінностей в державі та новий поштовх до розвитку соціально орієнтованої ринкової економіки. Це обумовлює те, що система державного управління має орієнтуватися не лише на подолання криз шляхом впровадження механізмів антикризового управління соціально-економічним розвитком, але й на їх попередження на основі реалізації прогностичної функції, що дозволить вчасно визначити шляхи вирішення кризових ситуацій, якщо її уникнути неможливо.

До основних механізмів державного регулювання кризових ситуацій, в соціально-економічній сфері, належить державне регулювання процесів санації економіки, коли держава встановлює певні норми (норми санації) до якості суб'єктів господарчої діяльності, що є критеріями банкрутства та впливають на управління у сфері економіки. Поряд з нормою санації цей механізм також передбачає контроль з боку держави за фінансовими потоками та впорядкованість приватного сектору економіки. Сукупно ці елементи встановлюються для усєї системи національної економіки.

Враховуючи системний характер соціально-економічної кризи, вплив держави має відбуватися не на один із факторів, а на всю їх сукупність, що забезпечує підвищення ефективності як окремого сектору економіки, так і економічної системи в цілому [7]. У посттрансформаційний період національної економіки найбільш уразливою є соціальна сфера, а тому саме невизначеність соціальних проблем у переважній більшості населення країни є каталізатором суспільних криз в Україні. Необхідність здійснення соціально-економічних реформ та постійна фінансово-грошова дестабілізація не дозволяють державі суттєво підвищити життєвий рівень населення країни. Так, на нашу думку, до напрямів державного регулювання соціальної сфери в посттрансформаційний період та період соціальних потрясінь належать: збільшення інвестицій в освіту, охорону здоров'я та професійну підготовку; справедливий розподіл національного багатства; збалансованість соціальних видатків; підвищення правового статусу соціального партнерства; реформування системи первинного перерозподілу; запровадження системи моніторингу та оцінки соціального бюджету; реформування системи освіти та ін.

Напрями державного регулювання соціальної сфери для запобігання у майбутньому соціальних конфліктів у національній економіці узагальнено в табл. 1.

Специфікою національних інтересів у соціальній сфері є те, що більшість проблем в ній взаємозалежні та взаємопов'язані, тому що, наприклад, неможливо вирішити проблему еміграції, при цьому не вирішивши проблему безробіття у самій країні.

Демографічний розвиток є одним із основних факторів стабільного та безпечного розвитку держави, причому показники, що визначають демографічний розвиток національної економіки є водночас як вихідними даними розвитку країни, так і результатом її функціонування. Наслідки демографічної кризи досить важко передбачити, оскільки ці процеси інертні та практично некеровані. Крім того, варто зазначити, що, поряд з тенденцією щодо зменшення чисельності, існує інша – зменшення питомої ваги українців і зростання частки осіб інших національностей у складі населення України, що підвищує вірогідність виникнення додаткової соціальної напруженості в державі, оскільки це населення має відмінності – релігійні, ментальні та етнічні.

В умовах економічної кризи держава має вирішувати два пріоритетних завдання щодо покращення рівня та якості життя населення:

- запобігати зубожінню переважної більшості населення шляхом забезпечення мінімальних соціальних гарантій, які унеможливають бідність працюючих на умовах повної зайнятості, осіб, які мають право на всі страхові виплати, передовсім на трудову пенсію та допомогу по безробіттю;
- захистити найбільш нужденних від ризику крайніх форм бідності, який може виникнути найближчим часом унаслідок розгортання кризи.

Пріоритетні напрями державного регулювання соціальної сфери національної економіки
(розроблено автором)

Напрями державного регулювання соціальної сфери	Наслідки в економічному та соціальному розвитку країни
Збільшення інвестицій в освіту, охорону здоров'я та професійну підготовку	сприятиме найбільшій реалізації здібностей людини та забезпечить кадровий потенціал у сфері виробництва та розподілу, оскільки саме від освіти та стану здоров'я людини залежить здатність її до самореалізації
Справедливий розподіл національного багатства та доходів громадян	забезпечить сприятливі умови для зростання добробуту широких верст населення і протидіятиме концентрації фінансових та майнових ресурсів у нечисленних груп
Збалансованість соціальних видатків	фінансування соціальної сфери відповідно до фінансових можливостей держави, а також диверсифікація джерел її фінансування
Підвищення правового статусу соціального партнерства	важливий інструмент реалізації основних завдань формування соціально орієнтованої економіки
Реформування системи первинного перерозподілу	запровадження ряду податків на багатство, що дозволить зменшити значне розшарування населення
Запровадження системи моніторингу та оцінки соціального бюджету	сприяє підвищенню ефективності використання бюджетних коштів та відповідальності за його виконання
Розроблення нової методології розрахунку прожиткового мінімуму	на основі «оновленого» прожиткового мінімуму перегляд вже існуючих соціальних стандартів та гарантій, які б відповідали дійсним потребам у допомозі населення
Реформування системи освіти	становлення безперервної освіти впродовж трудового життя людини задля забезпечення конкурентоспроможності працівника
Законодавчі зміни державного замовлення у сфері вищої освіти	на основі прогнозування на середньо- та довгострокову перспективу (Міністерством економіки України) здійснювати більш ефективне державне замовлення професійних кадрів
Реформування системи медичного обслуговування	шляхом надання більшої автономії медичним закладам та посилення між ними конкуренції, як стимул обслуговувати населення більш ефективно і якісно, тобто державне фінансування здійснювати залежно від обсягу та структури наданих медичних послуг

За оцінками міжнародних експертів, Україна входить до списку найуразливіших країн світу. Оцінка чутливості до макроекономічної нестабільності Fitch свідчить про те, що із 72 країн, проаналізованих у травні 2013 року, вона посіла друге місце серед найуразливіших країн.

На думку міжнародних експертів, основними причинами уразливості української економіки стали: значний дефіцит рахунку поточних операцій; тягар зовнішнього боргу; слабкість банківського сектору. Узагальнюючи міжнародний досвід щодо подолання наслідків фінансово-економічної кризи, можна зробити висновок, що для виходу із національної кризи варто використовувати таке: протекціоністські заходи, тобто захист вітчизняного товаровиробника; зниження податкового навантаження на малий та середній бізнес; допомога найбільш вразливим верствам населення шляхом збільшення допомоги по безробіттю та інші соціальні заходи; часткова націоналізація стратегічних підприємств та фінансових установ, які були на межі банкрутства; пошук фінансових ресурсів шляхом запозичення у міжнародних фінансових організаціях та високо розвинених країнах світу.

Україна як країна з соціально-орієнтованою ринковою економікою визначила основним пріоритетом свого розвитку соціальний напрям та підвищення рівня і якості життя населення але соціальні зобов'язання у країні істотно перевищують її можливості. Постійно

зростаючий бюджетний дефіцит і відсутність джерел його фінансування не дають можливості збільшувати видатки державного бюджету.

Соціально-орієнтована економіка України передбачає високий рівень перерозподілу фінансових ресурсів через бюджет і постійний контроль держави за соціальним розвитком країни, а тому саме ефективне державне регулювання соціальної сфери та соціальних видатків забезпечить економічне зростання та збільшення фінансових можливостей фінансування соціальних потреб населення.

Соціальна орієнтація економічної політики держави у 2012–2014 рр. була спрямована на підтримку непрацевдатних та малозабезпечених верств суспільства, а це, як свідчить оцінка соціальних процесів, не є ефективним засобом соціального розвитку, оскільки не стимулює ані трудової, ані інноваційної, ані підприємницької активності в країні, і, як наслідок, призводить до ще більшого зубожіння переважної більшості населення, а тому лише за умови жорсткої економії бюджетних коштів та постійного моніторингу соціального бюджету можна забезпечити як соціальний, так і економічний розвиток.

Суттєвою проблемою у соціальній сфері є нераціональне використання коштів, що виділяються на соціальні потреби, оскільки замість запровадження адресної соціальної допомоги відбувається механічне збільшення ресурсного забезпечення соціальної сфери, що призводить до нераціонального фінансування соціальної допомоги населенню, адже значна частка фінансів не надходить до громадян, які дійсно потребують цієї допомоги. Заходи для подолання наслідків фінансово-економічної кризи в Україні представлені в табл. 2.

Таблиця 2

Основні заходи для подолання наслідків фінансово-економічної кризи в Україні (розроблено автором)

Заходи для подолання наслідків фінансової кризи в Україні	Зниження енерго- та матеріалоемності економіки, що дозволить вітчизняним товаровиробникам конкурувати на світовому ринку зі своєю продукцією, зменшення рівня енергозалежності країни.
	Відродження довіри населення та приватних підприємств до банківської системи шляхом надання державних гарантій повернення вкладів та неможливості в односторонньому порядку зміни договорів, які укладені між банком та громадянином.
	Для оптимізації зростаючих видатків держави в бюджетній сфері фіскальна політика України має передбачати середньострокове прогнозування та планування для вироблення стратегії і моделі розвитку країни. Це дозволить оцінювати середньострокові економічні й фінансові наслідки законопроектів соціальної спрямованості, що створить умови для більшої передбачуваності бюджетної політики.
	Пошук джерел покриття бюджетного дефіциту, причому не тільки шляхом зовнішніх запозичень, але й залученням тимчасово вільних коштів населення. За умови нестабільності банківських структур та високої недовіри громадян як альтернативу держава може випустити облігації незначного номіналу і розмістити серед населення на умовах вільного обігу, швидкого обміну та повернення за бажанням власника.

Тому, необхідно сформулювати основні принципи щодо формування політики покращення рівня та якості життя населення в посттрансформаційний період та визначити основні напрями й заходи для реалізації такої політики на короткострокову перспективу.

В умовах соціально-економічної трансформації надзвичайно актуальною є проблема ефективності соціальних виплат. Спираючись на досвід розвинених країн, доцільним при оцінці ефективності соціальних виплат є застосування наступних критеріїв: значущість (суттєвість, достатність) соціальних виплат у забезпеченні захисту доходів від відповідних соціальних ризиків; своєчасність та повнота одержання соціальних виплат; доступність та якість соціальних виплат.

Сутність сучасної соціально-економічної стратегії і концептуальна основа реформування української економіки полягає в просуванні до постіндустріального соціалізованого суспільства з високими характеристиками якості життя населення, формування нового технологічного укладу і соціально орієнтованої ринкової економіки за

умови провідної ролі держави в її трансформації та регулюванні. Чинники такої стратегії: гуманізація економіки; демократизація господарського життя; екологізація економічного розвитку; формування та розширення соціальної бази реформ; розробка та реалізація довгострокових пріоритетів; освоєння інноваційної моделі розвитку [8]. Оптимістичний сценарій соціально-економічного розвитку України в довгостроковій перспективі можливий лише за умови зростання та соціалізації економіки, але не можливо вирішувати соціальні питання без наявних економічних і фінансових ресурсів. Тільки якщо в найближчих 3–5 роки зміниться підхід до слабких місць діяльності української держави, а саме антимонопольного регулювання, захисту вітчизняної продукції, управління наявними доходами населення, і особливо амортизаційної та інноваційної політики. Без реформування амортизаційної політики дуже важко оптимізувати структуру основних фондів та забезпечити їх оновлення, оскільки у більшості підприємств вони залишаються зношеними майже на 70–90%.

Без державної підтримки та регулювання не можливий науково-технічний розвиток, оскільки приватний капітал неспроможний вкладати кошти в довгострокові науково-технічні проекти та розробки, тому саме держава є їх основним замовником та організатором, стимулювати передові технології, інвестувати кошти в освіту науковців і, як результат, забезпечити економічне піднесення і гарантувати національну безпеку.

Держава за допомогою прогнозування та планування має можливість удосконалити інституційне забезпечення інноваційного розвитку і визначити перелік пріоритетних державних науково-технічних програм на довгострокову перспективу відповідно до національних цілей.

Українське суспільство характеризується значним рівнем економічного та соціального розшарування. В країні сформувалися чотири основні групи населення, які розрізняються за доходами, рівнем та якістю життя, нормами поведінки та культури, що суттєво ускладнює об'єднання інтересів суспільства та посилює соціальні конфлікти як всередині цих груп та в цілому населення. Наразі в Україні є всі сприятливі можливості для вирішення фундаментальних проблем соціально-економічного розвитку шляхом посилення стратегічного напрямку на ринкові відносини та повного і ефективного використання національного багатства країни, а саме: природних ресурсів, виробничого та науково-технологічного потенціалу та людського капіталу.

Висновки і перспективи подальших розробок. Отже, можна зробити висновок про те, що соціальна орієнтація ринкової економіки забезпечує її становлення та функціонування в умовах ринкового саморегулювання за умов державного регулювання в соціально-економічній сфері. У свою чергу, державне регулювання соціальної орієнтації економіки – це взаємопов'язані та послідовні дії уряду, які визначають методи та інструменти впливу органів державної влади на всіх рівнях управління на соціально-економічні процеси з метою забезпечення соціальної орієнтації економіки країни. У посттрансформаційний період уникнути як зовнішніх, так і внутрішніх криз неможливо, але ступінь впливу на соціально-економічний розвиток та період виходу із цих криз може бути різним, тому державі варто активно залучати методи їх прогнозування, а також розробляти антикризові заходи. В Україні ситуація ускладнюється не тільки подоланням наслідків національної фінансово-економічної кризи, але й подоланням низки внутрішньодержавних криз: інвестиційної, технологічної та технічної, кризи цифрової економіки, кризи реальної економіки, а також кризи неререформованої економіки. Вважаємо, що будь-яку кризу варто розглядати не лише як вкрай негативне явище, але й як переоцінку цінностей в державі та новий поштовх до розвитку соціально-орієнтованої ринкової економіки.

Література

1. Амоша О. І. Проблеми та шляхи забезпечення соціальної орієнтації економіки України / О. І. Амоша, О. Ф. Новікова // Журнал європейської економіки. – 2005. – Т. 4. – № 2. – С. 184–196.

2. Новікова О. Ф. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення: монографія / О. Ф. Новікова, Р. В. Покотиленко / НАН України. Ін-т економіки промисловості. – Донецьк, 2006. – 408 с.
3. Деєва Н. Концепція соціальної держави в реаліях і перспективах запровадження в Україні / Н. Деєва // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2011. – Вип. 115. – С. 3–14.
4. Гришкін В. О. Соціалізація економіки України: теорія, методологія, перспективи: монографія / В. О. Гришкін. – Дніпропетровськ: Пороги, 2005. – 498 с.
5. Україна як соціальна держава: гасло для політичної конкуренції чи шлях до солідаризації суспільства?: аналітична доповідь / [О. М. Пищуліна, Я. А. Жаліло, С. І. Лавриненко, Д. С. Покришка; за заг. ред. В. Є. Воротіна]. – К.: НІСД, 2009. – 108 с.
6. Ільєнко Н. О. Вплив глобальної кризи на соціально-економічні процеси в Україні / Н. О. Ільєнко // Харчова промисловість. – 2010. – № 9. – С. 12–16.
7. Павлов О. В. Перспективи та напрями державного регулювання соціально-економічної сфери в умовах криз [Електронний ресурс] / О. В. Павлов. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=17.pdf>.
8. Давидюк О. О. Оцінка ефективності функціонування системи соціальних виплат [Електронний ресурс] / О. О. Давидюк. – Режим доступу: http://cpsr.org.ua/index.php?option=com_con&Itemid=31.

References

1. Amosha, O. I. (2005), «Problems and ways of providing social orientation of the economy Ukraine» [Problemy ta shliakhy zabezpechennia sotsialnoi oriientatsii ekonomiky Ukrainy], *Journal of European economy*, Vol. 4, No. 2, pp. 184–196.
2. Novikova, A. (2006), *Economic security: a conceptual definition and mechanism of support: monograph* [Ekonomichna bezpeka: kontseptualne vyznachennia ta mekhanizm zabezpechennia: monohrafiia], NAS of Ukraine, Institute of Industrial Economics, Donetsk, 408 p.
3. Deeva, N. (2011), *Concept of the welfare state in the realities and prospects of introduction in Ukraine* [Kontseptsiia sotsialnoi derzhavy v realiiakh i perspektyvakh zaprovadzhennia v Ukraini], *Efficient Economy: problems of theory and practice: coll. of scientific works*, DNU, Dnipropetrovsk, Vol. 115, pp. 3–14.
4. Hryshkin, V. O. (2005), *Socialization of Ukraine's economy: Theory, Methodology, Prospects: monograph* [Sotsializatsiia ekonomiky Ukrainy: teoriia, metodolohiia, perspektyvy: monohrafiia], Porogy, Dnipropetrovsk, 498 p.
5. Pyschulina, O. M., Zhalilo, Ya. A., Lavrynenko, S. I., Pokryshka, D. S. (2009). Ed. by V. E. Vorotina «Ukraine as a social state: the slogan for political competition or the path to the solidarity of society?: analytical report» [Ukraina yak sotsialna derzhava: haslo dlia politychnoi konkurentsii chy shliakh do solidaryzatsii suspilstva?: analitychna dopovid; za red. V. E. Vorotina], NISS, Kyiv, 108 p. (ukr)
6. Iliencko, N. O. (2010), «The impact of the global crisis on the socio-economic processes in Ukraine» [Vplyv hlobalnoi kryzy na sotsialno-ekonomichni protsesy v Ukraini], *Food Industry*, No. 9, pp. 12–16 (ukr)
7. Pavlov, O. V. «Prospects and directions of state regulation of social and economic sphere during crises» [Perspektyvy ta napriamy derzhavnoho rehuliuвання sotsialno-ekonomichnoi sfery v umovakh kryz], available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=17.pdf> (ukr)
8. Davydyuk, O. O. «Evaluating the social benefits system effectiveness» [Otsinka efektyvnosti funktsionuvannia systemy sotsialnykh vyplat], available at: http://cpsr.org.ua/index.php?option=com_con&Itemid=31 (ukr)